

KS. MARIAN ZDZISŁAW STEPULAK

ROLA OJCA W RODZINIE
W ŚWIETLE BADAŃ MATURZYSTÓW
Z DIECEZJI SIEDLECKIEJ

Podjęcie problematyki małżeństwa i rodziny zawsze powinno uwzględniać rolę i znaczenie ojca. Ojciec bowiem jest jednym z podstawowych elementów systemu rodzinnego. Rolę ojca można ujmować zamiennie z jego funkcją, a nawet ze sposobem jego zachowania się czy postępowania. Do podstawowych funkcji ojca należą następujące: 1) opiekuńcze, 2) regulacyjne (np. egzekwowanie, autorytet i źródło zasad), 3) zabawowe. Określone zaś aspekty wymienionych funkcji i specyficzne kształtowanie dziecka tworzą 4) funkcję wychowawczą. Mogą one dotyczyć różnych dziedzin, np. kształcenia w zakresie poznawczym czy też kształtowania tożsamości płciowej.

Niniejszy artykuł składa się z dwóch zasadniczych rozdziałów, podsumowania i wniosków oraz bibliografii. Pierwszy rozdział odnosi się do teoretycznych podstaw badań, natomiast drugi do badań empirycznych. Całość artykułu zostanie zamknięta.

I. TEORETYCZNE PODSTAWY BADAŃ

W badaniach brała udział młodzież maturalna z diecezji siedleckiej, która prezentowała swoje postawy wobec ojca w rodzinie. Podjęty problem odnosił

Ks. dr hab. MARIAN ZDZISŁAW STEPULAK, prof. KUL – kierownik Katedry Psychoprolaktyki Rodziny w Instytucie Nauk o Rodzinie KUL, dyrektor Instytutu Nauk o Rodzinie KUL; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: mzstep@kul.lublin.pl

się do analizy stanu systemu rodzinnego, ze szczególnym uwzględnieniem roli ojca. Miejscu i znaczeniu ojca w rodzinie poświęconych jest wiele publikacji. Mają one jednak charakter bardziej teoretycznych refleksji niż empirycznych badań przeprowadzonych na dużej próbie. Podjęte badania młodzieży maturalnej wypełniają pewną lukę poznawczą. Maturzystom należy się serdeczne podziękowanie za udział w badaniach.

1. BIBLIJNO-TEOLOGICZNE ROZUMIENIE OJCOSTWA

Termin „ojciec” należy do najczęściej występujących słów w Starym Testamencie. Zostało bowiem użyte ponad 1200 razy. W rodzinie tamtego okresu podkreślana była funkcja religijna ojca. W mentalności Izraelity autorytet ojca miał swoje pochodzenie od samego Boga. Ojciec był wobec członków rodziny wyrazicielem woli Jahwe, stał na straży Jego przykazań, a równocześnie w imieniu całej rodziny zwracał się do Jahwe z wyrazami należącego kultu. Szczególnym przykładem religijnej funkcji ojca było uroczyste obchodzenie święta Paschy. Ta wielka rola ojca stała się także przedmiotem nauczania Jezusa. Całe ziemskie życie Jezusa miało na celu ukazanie miłości i troski Boga Ojca o człowieka, które ostatecznie dokonało się przez śmierć na krzyżu i zmartwychwstanie. Centralną myślą Ewangelii jest prawda o ojcostwie Bożym. Ma ona szczególne odniesienie do Jezusa Chrystusa, który jest Jednorodzoną Synem Bożym. Analogicznie prawda ta dotyczy również wszystkich ludzi. W nauczaniu św. Pawła znaleźć można wskazania odnoszące się do relacji między ojcem i dziećmi:

Dzieci, bądźcie posłuszne w Panu waszym rodzicom, bo to jest sprawiedliwe. Czcij ojca twego i matkę swoją – jest to pierwsze przykazanie z obietnicą – aby ci było dobrze i abyś długo żył na ziemi. A wy, ojcowie, nie pobudzajcie do gniewu waszych dzieci, lecz wychowujcie je w karności, napominając, jak chce Pan¹.

Dzieci, bądźcie posłuszne rodzicom we wszystkim, bo to jest miłe Panu. Ojcowie, nie rozdrażniajcie waszych dzieci, aby nie traciły ducha².

Jan Paweł II w adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio* wymienia zasadnicze zadania ojca. Należą do nich: zapewnienie rodzinie warunków rozwoju, ochrona życia, udział w wychowaniu dzieci, konstruktywna praca na rzecz rodziny oraz świadectwo dojrzałego życia chrześcijańskiego. Funkcją ojca w rodzinie jest rozwój miłości w małżeństwie oraz wychowywanie do

¹ Ef 6, 1-4.

² Kol 3, 20-21.

odpowiedzialności. Zasadnicza rola ojca polega zatem na trosce o właściwy i pełny rozwój nowego życia, jakim jest dziecko. W pewnym sensie jest to nieustanne rodzenie, wskazujące na duchowy aspekt ojcostwa. Katechizm Kościoła katolickiego zwraca uwagę na obraz Trójcy Świętej, która ma uosabiać każdą rodzinę. Rodzina bowiem ma być wspólnotą, komunią, *koinonią*.

Rodzina chrześcijańska jest komunią osób, znakiem i obrazem komunii Ojca i Syna w Duchu Świętym. Jej działanie w dziedzinie prokreacji i wychowania jest odbiciem stwórczego dzieła Ojca. Jest ona wezwana do uczestnictwa w modlitwie i ofierze Chrystusa. Codzienna modlitwa i czytanie Słowa Bożego umacniają w niej miłość³.

Rozważając godność i powagę ojcostwa, należy podkreślić znaczenie osoby świętego Józefa, ojca Jezusa. Jego postać skłania do podjęcia różnych aspektów ojcostwa. Mimo to, że nie był on biologicznym ojcem Jezusa Chrystusa, to jednak z woli Bożej spełniał wobec Niego wszystkie funkcje ojcowskie w sposób pełny, jako głowa Świętej Rodziny. Jan Paweł II w adhortacji *Redemptoris custos*, poświęconej postaci świętego Józefa, podkreśla, że godność ojcostwa św. Józefa wynika stąd, iż ojcostwo Józefa – swoista więź, która łączy go najściślej z Chrystusem, szczytem wszelkiego wybrania i przeznaczenia – dokonuje się poprzez małżeństwo z Maryją, to znaczy przez rodzinę⁴.

Rola ojca w rodzinie jest znacząca i niezastąpiona, uświęcona poprzez przekaz biblijny i naukę Kościoła.

2. WSPÓŁCZESNE PROBLEMY OJCOSTWA

Nie jest łatwo jednoznacznie podać definicję ojcostwa. Można jednak powiedzieć, że „ojcostwo jest specyficzną funkcją mężczyzny i potocznie oznacza zajęcie właściwego miejsca w małżeństwie i rodzinie, poczęcie dziecka lub dzieci, otoczenie dzieci i ich matki troskliwą miłością, utrzymanie i wyżywienie członków rodziny oraz podjęcie trudnego dzieła wychowania dzieci”⁵. Można mówić przynajmniej o trzech odrębnych ujęciach ojcostwa: a) w znaczeniu prawnym ojcem staje się mężczyzna w chwili, gdy jego dziecko rodzi się w związku małżeńskim albo pozamałżeńskim, jak również w wyniku adopcji; b) w sensie psychologicznym i pedagogicznym dla „bycia

³ KKK, nr 2205.

⁴ Nr 7.

⁵ B. M i e r z w i ń s k i, *Tajemnica ojcostwa*, [w:] *O godność ojcostwa*, red. E. Kowalewska, Gdańsk [b.w.] 2000, s. 75.

ojcem” największe znaczenie ma stosunek ojciec–dziecko; odgrywa on decydującą rolę dla rozwoju dziecka, ale również dla utożsamienia się mężczyzny z rolą ojca; c) w ujęciu biologicznym za ojca danego dziecka uznaje się tego mężczyznę, który je spłodził⁶.

Współcześnie zauważa się wyraźny kryzys ojcostwa. Do przyczyn kryzysu ojcostwa należy zaliczyć uwarunkowania społeczne. Wymienić tutaj można m.in.: rozwój cywilizacji technicznej, która domaga się od mężczyzn wielkiego zaangażowania w sferze zawodowej kosztem utraty sporej ilości energii i czasu, sytuacja ekonomiczna w rodzinach, w wyniku której ojciec przestał być jedynym żywicielem rodziny, a co za tym idzie stracił swoją wyjątkową pozycję głowy rodziny⁷. Inną przyczyną kryzysu ojcostwa jest kult sukcesu, naznaczony ostrą rywalizacją i poczuciem zazdrości, który niejako spycha najważniejsze relacje emocjonalne w rodzinie na dalszy plan, a to z kolei owocuje konfliktami między ojcem a dziećmi.

Kolejną przyczyną kryzysu ojcostwa jest technicyzacja życia codziennego, która spowodowała mniejszy udział roli ojca w systemie rodzinnym. Kompetencja techniczna ojca została zastąpiona przez maszyny i urządzenia. Do tego czynnika dołącza się także klimat ideologiczny epoki. Wymienia się tutaj takie elementy postmodernistycznej epoki, jak relatywizm poznawczy i etyczny (czyni on z człowieka kreatora a nie odkrywcę wartości), agnostycyzm, irracjonalizm, sytuacjonizm etyczny czy konsumpcjonizm. To wszystko utrwała postawę hedonistyczną, w której najważniejsze jest posiadanie rzeczy materialnych i odczuwanie przyjemności⁸.

Wiele współczesnych badań wskazuje na wielką rolę ojca w rodzinie. Obecność ojca sprawia, że kontakt dziecka ze światem jest bogatszy w obszarze doznań emocjonalnych, społecznych, moralnych, religijnych, a nawet duchowych.

II. BADANIA EMPIRYCZNE

W części empirycznej została zaprezentowana strategia badań własnych, metoda badawcza oraz ilościowa i jakościowa analiza uzyskanych wyników.

⁶ K. P o s p i s z y l, *Ojciec a wychowanie dziecka*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak” 2007.

⁷ J. W i t c z a k, *Ojcostwo bez tajemnic*, Warszawa: Towarzystwo Rozwoju Rodziny 1992, s. 10.

⁸ D. K o r n a s - B i e l a, *Kulturowo-społeczne przyczyny kryzysu ojcostwa*, [w:] *Ojcostwo wobec wyzwań współczesności*, red. D. Kornas-Biela, Lublin: Fundacja Cyryla i Metodego 2006, s. 40.

1. STRATEGIA BADAŃ WŁASNYCH

W badaniach uczestniczyło 867 osób, w tym 514 dziewcząt (59,14%) i 353 chłopców (40,86%)⁹.

Badania, pod moim kierunkiem naukowym, przeprowadzali uczniowie II roku Wyższego Seminarium Duchownego w Siedlcach-Opolu¹⁰. W niniejszym artykule nie stawia się hipotezy głównej ani hipotez szczegółowych, ponieważ sformułowane w metodzie pytania wyznaczają kierunek naukowych poszukiwań. Metodę badań stanowiła następująca ankieta psychologiczna:

Rola ojca w systemie rodzinnym

INSTRUKCJA: Poniższa ankieta ma charakter anonimowy. Prosimy o udzielenie szczerych i pełnych odpowiedzi na podane niżej pytania. Kolejność udzielania odpowiedzi jest dowolna (należy podać numer pytania, na które odpowiadamy).

Dane personalne: Płeć.....
Wiek.....
Typ szkoły (liceum, technikum, inne).....
Miejsce zamieszkania (miasto, osada, wieś).....

1. Prosimy o określenie swojej religijności według podanych niżej kryteriów, rozumiejąc, iż wyrażają one zgodność Twojej deklarowanej wiary z praktyką codziennego życia (wybierz kategorię poprzez podkreślenie):

- a. bardzo religijny;
- b. religijny;
- c. średnio religijny;

⁹ Badania odbywały się następujących szkołach średnich w diecezji siedleckiej: Zespół Szkół Zawodowych nr 2 im. M. Dąbrowskiej w Dęblinie, Zespół Szkół Rolniczych Centrum Kształcenia Ustawicznego i Praktycznego im. S. Staszica w Miętnej, Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 3 im. Emilii Plater w Białej Podlaskiej, Zespół Szkół Zawodowych nr 2 im. L. Wyczółkowskiego w Rykach, I LO im. T. Kościuszki w Łukowie, I LO im. B. Prusa w Siedlcach, II LO im. Królowej Jadwigi w Siedlcach, Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 3 im. S. Staszica w Siedlcach, KLO im. C. K. Norwida w Białej Podlaskiej, Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 1 im. Bohaterów Westerplatte w Garwolinie, LO im. Gen. J. Dwerznickiego w Stoczku Łukowskim, I LO w Radzynie Podlaskim.

¹⁰ Grzegorz Bielak, Witold Juszcuk, Michał Lech, Krzysztof Michalak, Adam Niewęglowski, Rafał Rękawek, Piotr Samborski, Krzysztof Sobczuk, Artur Stefaniak, Michał Wawrzynkiewicz, Krzysztof Węgrzynek, Piotr Zasuwik.

- d. słabo religijny;
 e. poszukujący;
 f. niereligijny – obojętny;
 g. niereligijny – walczący.
2. Jakie są Twoje relacje interpersonalne z ojcem? Opisz je.
 3. Jakie cechy osobowości swojego ojca oceniasz pozytywnie, a jakie negatywnie?
 4. Jak sobie wyobrażasz idealnego ojca?
 5. Co sądzisz na temat udziału ojca w wychowaniu?
 6. W jakim stopniu Twój ojciec wpłynął na Twoją formację religijną?
 7. Jakie są relacje Twojego ojca z Twoją matką? Opisz je.
 8. Czy szanujesz swojego ojca? Uzasadnij swoje zdanie.
 9. Opisz, jaki obraz swojego ojca zachowałeś z okresu dzieciństwa.
- Serdecznie dziękujemy za udział w badaniach. Dzięki Twojemu zaangażowaniu otrzymamy informacje, które będą nam służyły pomocą w przygotowywaniu nowych duszpasterskich metod w pracy z rodzinami.

1. Deklarowana religijność maturzystów

Lp.	Religijność deklarowana przez młodzież	Dziewczęta (N)	%	Chłopcy (N)	%	Razem (N)	%
1.	Bardzo religijny	7	1,36	4	1,13	11	1,27
2.	Religijny	217	42,22	117	33,14	334	38,52
3.	Średnio religijny	225	43,78	150	42,49	375	43,26
4.	Słabo religijny	35	6,81	46	13,03	81	9,34
5.	Poszukujący	14	2,72	16	4,54	30	3,46
6.	Niereligijny – obojętny	16	3,11	14	3,97	30	3,46
7.	Niereligijny – walczący	–	–	6	1,70	–	0,69
Razem		514	100,00	353	100,00	867	100,00

N – oznacza liczbę odpowiedzi udzielonych przez badane osoby, a nie liczbę osób.

Najliczniejszą grupą są osoby określające siebie jako średnio religijne (43,26% chłopców i dziewcząt). Nie zauważa się dużej różnicy między chłop-

cami a dziewczętami. 38,52% stanowią osoby religijne (w tym 44,22% dziewcząt i 33,14% chłopców). W tym przypadku zauważa się jednak mniejszy odsetek osób religijnych wśród chłopców. Osoby bardzo religijne stanowią tylko 1,27% badanej grupy. Taka tendencja pojawia się w ostatnich kilkunastu latach prowadzonych przez mnie badań. Tylko 9,34% badanych uważa się za słabo religijnych, a 3,46% za poszukujących. Osoby niereligijne obojętne stanowią łącznie 3,46%, a osoby niereligijne walczące (wyłącznie chłopcy) 0,69%. W tym kontekście można powiedzieć, iż generalnie badani maturzyści deklarują dosyć wysoką religijność w sensie ilościowym, natomiast konkretne wypowiedzi badanych wskazują na ogromne różnice jakościowe w ich religijności.

2. Jakie są Twoje relacje interpersonalne z ojcem?

Lp.	Kategorie	Dziewczeta (N)	%	Chłopcy (N)	%	Razem (N)	%
1.	Dobre, prawidłowe, przyjazne	349	68,70	247	74,40	596	70,95
2.	Obojętne	50	9,84	31	9,34	81	9,64
3.	Złe	83	16,34	33	9,94	116	13,80
4.	Brak ojca	9	1,77	5	1,50	14	1,67
5.	Brak odpowiedzi	17	3,35	16	4,82	33	3,94
Razem		508	100,00	332	100,00	840	100,00

Z badań wynika, że relacje badanej młodzieży z ojcem są prawidłowe, dobre i przyjazne. Takie deklaracje złożyło aż 70,95% badanych. Wydaje się, iż lepsze relacje z ojcami mają chłopcy (74,40%) niż dziewczęta (68,70%). Być może jest to związane z tym, że chłopcy bardziej identyfikują się z rolą ojca w wielu psychologicznych obszarach. 9,64% maturzystów uważa, że ich relacje z ojcem są neutralne, a 13,80% – że złe. Tutaj także potwierdza się wskazana wyżej tendencja, iż gorsze relacje z ojcem mają dziewczęta. 1,67% odpowiedzi odnosiło się do twierdzenia o braku ojca, a 3,94% badanych nie udzieliło odpowiedzi. Badane zagadnienie ilustrują m.in. następujące wypowiedzi:

Dziewczyna, lat 18: Moje relacje z ojcem zależą od wielu sytuacji, czasem jest dobrze, dużo rozmawiamy ze sobą, śmiejemy się. Są takie chwile, kiedy nie odzywamy się przez kilka dni, ciągle się o coś kłócimy.

Chłopiec, lat 18: Z ojcem potrafię się dogadać. Relacje są przyjacielskie. Często z nim rozmawiam, wymieniamy argumenty. Czasami się kłócimy, a nawet przestajemy się do siebie odzywać. Wszystko przez zawziętość obu z nas. W ogóle to więcej mnie z nim łączy niż dzieli, ale wszystko dlatego, że obraca się w towarzystwie młodzieży, bo jest nauczycielem.

Dziewczyna, lat 19: Moje relacje z ojcem są bardzo dobre. On jest wyrozumiały, jeśli jest mi ciężko, zawsze mi pomaga. Wspiera mnie i daje dobre rady.

Chłopiec, lat 18: Relacje z ojcem mam bardzo dobre. Kiedy jest w domu (dużo pracuje) rozmawiamy, wspólnie dyskutujemy, uczy mnie.

Dziewczyna, lat 19: Jestem bardzo związana uczuciowo z moim tatą. Lubimy razem ze sobą prowadzić długie rozmowy, poruszając przy tym wiele różnych tematów. Często się razem śmiejemy.

Chłopiec, lat 18: Moje relacje interpersonalne są bardzo dobre, dogadujemy się, mamy wspólne tematy, często przeprowadzamy rozmowy na poważne tematy.

3. Jakie cechy osobowości swojego ojca oceniasz pozytywnie, a jakie negatywnie?

A. Cechy pozytywne

Lp.	Kategorie	Dziewczęta (N)	%	Chłopcy (N)	%	Razem (N)	%
1.	Opiekuńczy i kochający	292	32,66	73	17,35	365	27,76
2.	Pracowity	216	24,17	126	29,92	342	26,00
3.	Wyrozumiały	104	35,62	73	17,34	177	13,46
4.	Otwarty	106	11,85	60	14,26	166	12,62
5.	Szczery	91	10,18	165	15,44	156	11,87
6.	Z poczuciem humoru	85	9,50	24	5,70	109	8,27
Razem		894	100,00	421	100,00	1315	100,00

Ciekawe okazują się wyniki odnoszące się do pozytywnych cech osobowości własnych ojców. Najwyżej ocenianą cechą osobowości jest opiekuńczość i miłość ojcowska (27,76% odpowiedzi), bardziej uwzględniana przez dziewczęta (32,66%) niż przez chłopców (17,35%). Dziewczęta bowiem ze swej natury potrzebują więcej miłości i ciepła niż chłopcy, stąd też takie różnice. Drugą ważną cechą jest pracowitość ojca (26,00%), bardziej podkreślana przez chłopców niż przez dziewczęta. Trzecia, najczęściej wymieniana cecha to wyrozumiałość (13,46%), co ciekawe, o wiele bardziej pożądana i ceniona

przez dziewczęta (35,62%) niż przez chłopców (17,34%). Chłopcy natomiast, bardziej niż dziewczęta, cenią sobie otwartość i szczerłość (14,26% i 15,44%; analogiczne odpowiedzi dziewcząt wynosiły 11,85% i 10,18%). Poczucie humoru ojca podkreślało 8,27% dziewcząt i chłopców. Oto niektóre wypowiedzi badanej młodzieży:

Chłopiec, lat 21: Pracowity, sumienny, dobrze nawiązuje kontakt z ludźmi.

Dziewczyna, lat 18: Pozytywna cechy mojego ojca to: stanowczy, kochający, uczciwy, inteligentny oraz męski.

Chłopiec, lat 18: Pozytywnie oceniam pracowitość, wytrwałość, umiarkowanie w picciu, posiadanie swojego zdania.

Dziewczyna, lat 18: Mój ojciec jest człowiekiem bardzo wrażliwym, uczuciowym i wiem, że troszczy się o mnie – pozytywnie to oceniam.

Chłopiec, lat 18: Kocha swoją rodzinę, stara się mnie wspierać. Jest odważny.

Dziewczyna, lat 18: Cenię w nim to, że jest kochający i miły, potrafi się dobrze zachować w każdej sytuacji.

B. Cechy negatywne

Lp.	Kategorie	Dziewczęta (N)	%	Chłopcy (N)	%	Razem (N)	%
1.	Nerwowy i agresywny	232	48,34	169	46,05	401	47,35
2.	Nieczuły	78	16,25	77	20,98	155	18,30
3.	Uparty i zawzięty	90	18,75	60	16,36	150	17,71
4.	Egoistyczny	50	10,41	30	8,17	80	9,45
5.	Uwikłany w nałogi	25	5,21	30	8,17	55	6,49
6.	Brak ojca	5	1,-4	1	0,27	6	0,70
Razem		480	100,00	367	100,00	847	100,00

Najczęściej wymienianą, negatywną cechą osobowości ojca była nerwowość, a nawet agresywność (47,35% wypowiedzi badanych maturzystów). W tym przypadku nie było większych różnic pomiędzy dziewczętami i chłopcami. Druga negatywna cecha osobowości to nieczułość (18,30% wypowiedzi), w mniejszym stopniu akceptowana przez chłopców niż przez dziewczęta. Młodzież (9,45%) wskazuje też na egoizm ojców, natomiast 6,49% podkreśla uwikłanie ojca w nałogi, szczególnie uzależnienie od alkoholu. Tej cechy nie akceptuje więcej chłopców. Badana młodzież udzieliła m.in. takich odpowiedzi na to pytanie:

Dziewczyna, lat 18: Negatywnie to na pewno to, że dużo przeklina, sporadycznie uczęszcza do kościoła (...) negatywną cechą jest u niego również, że zawsze, gdy jest w domu, to kłóci się z moją matką i nie interesuje się swoją rodziną.

Chłopiec, lat 18: Negatywnie oceniam jego zbyt dużą swobodę w wypowiedzi jego myślenia, upartość, brak chęci zrozumienia niektórych realiów świata, którym żyje.

Dziewczyna, lat 18: Jest on zbyt nerwowy i wybuchowy.

Chłopiec, lat 18: Obraża się na mamę w prostych sytuacjach, podczas gdy wystarczy zwykła rozmowa, unika trudnych tematów, nie potrafi pogodzić się z niektórymi decyzjami, nie akceptuje ich, jest nerwowy.

Dziewczyna, lat 18: Jest bardzo nerwowy, uparty, na pewno coś jeszcze by się znalazło, ale sama nie wiem.

Chłopiec, lat 18: Negatywna cecha to nerwowość i ciągły pościg za pieniędzmi.

4. Jak sobie wyobrażasz idealnego ojca?

Lp.	Kategorie odpowiedzi	Dziewczęta (N)	%	Chłopcy (N)	%	Razem (N)	%
1.	Kochający i opiekuńczy	759	71,46	346	65,66	1105	69,55
2.	Wyrozumiały	150	14,11	82	15,56	232	14,60
3.	Bez nałogów	20	1,87	9	1,70	29	1,83
4.	Odpowiedzialny	31	2,90	10	1,89	41	2,58
5.	Z poczuciem humoru	9	0,84	2	0,38	11	0,69
6.	Pracowity	40	3,75	19	3,60	59	3,71
7.	Jak mój ojciec	24	2,25	15	2,86	39	2,45
8.	Religijny	4	0,37	4	0,76	8	0,50
9.	Brak odpowiedzi	25	2,34	40	7,59	65	4,09
Razem		1062	100,00	527	100,00	1589	100,00

Bardzo wyraźnie i konkretnie badana młodzież wyobraża sobie idealnego ojca. Najczęściej wymienianą jego cechą (69,55%) było to, aby ojciec był kochający i opiekuńczy. Ta cecha jest bardziej pożądana przez dziewczęta (71,46%) niż przez chłopców (65,66%). Kolejną cechą idealnego ojca jest wyrozumiałość (14,60% wszystkich wypowiedzi), następnie pracowitość (3,71%), odpowiedzialność (2,58%). Ciekawe jest to, iż cechy idealnego ojca pokrywają się z cechami ojców badanej młodzieży tylko w przypadku 2,45% odpowiedzi. Warto zwrócić uwagę na wybrane wypowiedzi maturzystów:

Chłopiec, lat 20: Moim zdaniem idealny ojciec to taki, który umie się zatroszczyć o rodzinę, jest kochanym ojcem, umie dogadać się z dziećmi, wspierać je i pomagać im. Idealny ojciec powinien być także idealnym mężem, potrafiącym okazywać żonie szacunek, wspierać ją i troszczyć się o nią, być zawsze blisko.

Dziewczyna, lat 19: Idealny ojciec to taki, który ma czas dla swojego dziecka, żeby się bawić i rozmawiać o różnych sprawach. Powinien również być cierpliwy i szanować decyzje podjęte przez swoje dziecko, chociaż może być im przeciwny. Powinien także pomagać w nauce i brać czynny udział w życiu dziecka, niezależnie od tego, czy mieszka jeszcze w domu, czy ma założoną własną rodzinę.

Chłopiec, lat 19: Nie muszę sobie wyobrażać, mam dobrego ojca, więc dla mnie jest idealny, nie chcę innego.

Dziewczyna, lat 19: Myślę, że idealny ojciec powinien przede wszystkim być taki, aby rodzina mogła na niego liczyć, powinien zapewnić bezpieczeństwo.

Chłopiec, lat 18: Idealny ojciec powinien ponad wszystko kochać swoje dzieci i poświęcać im każdy swój czas. Odpowiedzialność za rodzinę to też podstawa.

Dziewczyna, lat 18: Idealny ojciec dba o rodzinę, zarówno w sferze materialnej, jak i duchowej. Prowadzi wspólną wieczorną modlitwę, okazuje uczucia żonie, dzieciom, cechuje go wyrozumiałość, sprawiedliwość, opanowanie, potrafi również skarcić dziecko w razie potrzeby.

5. Co sądzisz na temat udziału ojca w wychowaniu?

Lp.	Kategorie	Dziewczeta (N)	%	Chłopcy (N)	%	Razem (N)	%
1.	Ważny udział	402	77,91	271	79,01	673	78,35
2.	Mały udział	58	11,24	32	9,33	90	10,48
3.	Ojciec niepotrzebny	16	3,11	10	2,91	26	3,02
4.	Na równi z matką	18	3,48	4	1,16	22	2,56
5.	Brak odpowiedzi	22	4,26	26	7,59	48	5,59
Razem		516	100,00	343	100,00	859	100,00

Większość badanych maturzystów (78,35%) uważa, że rola ojca w wychowaniu dziecka jest bardzo ważna, 10,48% twierdzi, że niewielką. Jedynie 3,02% wyraża przekonanie, że udział ojca w wychowaniu nie jest potrzebny, a 2,56% – że udział ojca i matki w wychowaniu powinien być jednakowy. Oto kilka wybranych wypowiedzi na ten temat:

Dziewczyna, lat 18: Ma ogromny udział. Rozmawia ze mną, rozpatruje moje problemy, chce uczestniczyć w moim życiu, chce wiedzieć, co dzieje się w moim życiu.

Chłopiec, lat 19: Ojciec w wychowaniu jest bardzo potrzebny. Często dzieci biorą przykład ze swoich rodziców, rodzice są dla nich autorytetami.

Dziewczyna, lat 18: Wszyscy ludzie, z którymi mamy styczność, wpływają w jakimś stopniu na nasze wychowanie. Tak jest również z ojcem. Tato zakreśla nam granice, których nie powinniśmy przekraczać. Pokazuje nam, że nie należy nam się wszystko.

Chłopiec, lat 18: Ojciec jest bardzo ważny, ponieważ matka nas sama niewiele nauczy. Człowiek bez ojca rzadko radzi sobie w przyszłym życiu, ponieważ musi korzystać z własnych doświadczeń, a nikt nie może mu w tym pomóc.

Dziewczyna, lat 18: Moim zdaniem ojciec odgrywa bardzo ważną rolę w procesie wychowania. Tylko wtedy, gdy rodzina jest kompletna, dziecko może rozwijać się w pełni prawidłowo, chociaż oczywiście w przypadku braku jednego rodzica dziecko też może wyrosnąć na w pełni wartościowego człowieka.

Chłopiec, lat 19: Udział ojca jest potrzebny, ponieważ wychowanie jest dziełem zarówno ojca, jak i matki. Inaczej jednak wychowuje nas ojciec, a inaczej matka. Oboje rodzice są potrzebni, ponieważ o innych tematach rozmawia się z mamą, a na inne z tatą. Więc moim zdaniem wychowanie przez ojca jest równie potrzebne, jak i przez matkę.

Dziewczyna, lat 19: Rola ojca w procesie wychowania jest według mnie naprawdę bardzo ważna. W końcu Bóg stworzył kobietę i mężczyznę, i to oni wspólnie tworzą wspólnotę, która ma na celu pogłębienie wiary. Ja jednak nie odczuwam braku ojca, moja matka doskonale uświadamia mnie, jakie zagrożenia czyhają na zewnątrz.

6. W jakim stopniu Twój ojciec wpłynął na Twoją formację religijną?

Lp.	Kategorie	Dziewczęta (N)	%	Chłopcy (N)	%	Razem (N)	%
1.	Znaczący wpływ	190	41,39	137	37,44	327	39,63
2.	Średni wpływ	116	25,27	95	25,96	211	25,58
3.	Nie wywarł żadnego	119	25,93	118	32,24	237	28,73
4.	Brak odpowiedzi	29	6,33	15	4,09	44	5,33
5.	Brak ojca	5	1,08	1	0,27	6	0,73
Razem		459	100,00	366	100,00	825	100,00

Ankietowani maturzyści w prawie 40% odpowiedzi uznali, że ojciec miał i ma znaczący wpływ na ich formację religijną; bardziej tę kwestię podkreślały dziewczęta (41,39%) niż chłopcy (37,44%). Na średni wpływ ojca na religijność wskazało 25,58% badanych. Niepokojące wydaje się natomiast to, że 28,73% badanej młodzieży twierdzi, iż ojciec nie wywarł żadnego wpływu na ich formację religijną. Chłopcy bardziej niż dziewczęta wskazywali na tę tendencję (32,24%). W tym kontekście ważne są niektóre wypowiedzi maturzystów:

Chłopiec, lat 19: Mój ojciec miał niewielki wpływ na moją formację religijną, wychowaniem religijnym zajmowała się matka.

Dziewczyna, lat 19: Mój tata wraz z mamą od małego uczyli mnie pacierza, różnych modlitw, całą rodziną chodziliśmy do kościoła. Rodzice pomagali mi w nauce katechizmu.

Chłopiec, lat 18: W ogóle nie wpłynął na moją formację religijną, powiedział, że bym nie chodził do kościoła, bo to strata czasu.

Dziewczyna, lat 18: Mój ojciec pierwszy raz wpłynął na religijność w dniu mojego chrztu, potem dbał, bym była czynna w Kościele. Jest zawsze w moich ważnych uroczystościach religijnych. Nauczył mnie modlić się. Stara się, bym żyła w przyjaźni z Bogiem.

Chłopiec, lat 18: W dosyć dużym stopniu, gdyż od małego byłem wychowywany według wartości chrześcijańskich, co ma teraz wpływ na moją formację religijną.

Dziewczyna, lat 18: Ojciec nie ma wpływu na moją formację religijną. Akceptuje to, w co wierzę, i nie narzuca mi szczególnych swoich przekonań.

Chłopiec, lat 19: W każdą niedzielę całą rodziną uczęszczaliśmy do kościoła na Mszę Świętą.

7. Jakie są relacje Twojego ojca z Twoją matką?

Lp.	Kategorie	Dziewczęta (N)	%	Chłopcy (N)	%	Razem (N)	%
1.	Dobre (adekwatne)	359	72,81	277	70,30	636	71,70
2.	Średnie	39	7,92	33	8,38	72	8,12
3.	Słabe i złe	69	14,00	64	16,24	133	15,00
4.	Brak odpowiedzi	26	5,27	20	5,08	46	5,18
Razem		493	100,00	394	100,00	887	100,00

Relacje ojca z matką są dobre (adekwatne) według 71,70% badanej młodzieży. 8,12% odpowiedzi świadczy o tym, że te relacje są złe, a 15%, że są słabe i złe. O jakości tych relacji tak się wypowiadają niektórzy respondenci:

Dziewczyna, lat 18: Ojciec odnosi się do mamy z szacunkiem, szanuje jej pracę, stara się jej pomagać, jak tylko może. Czasami kłóć się, ale o drobnostki.

Chłopiec, lat 18: Żyją w zgodzie. Są już zaawansowanym małżeństwem, więc ich relacje są bardzo dojrzałe.

Dziewczyna, lat 18: Jest opiekuńczy, troszczy się, aby jej nic nie brakowało. Jest w stanie wydać dużo pieniędzy na to, co ona chce.

Chłopiec, lat 19: Jak w każdym małżeństwie dochodzi do kłótni, ale myślę, że jak małżonkowie się nie kłócą, to się za dobrze nie znają. Więc myślę, że relacje matki z ojcem są raczej dobre.

Dziewczyna, lat 20: Relacje moich rodziców są średnie. Często się kłócą. Nie potrafią się dogadać w wielu sytuacjach. Gdy tata coś wypije, zawsze jest awantura. Mama wtedy stara się być spokojna, ale za to na drugi dzień ona krzyczy na niego.

Chłopiec, lat 19: Bardzo dobre. Rodzice rozmawiają ze sobą, pomagają sobie w pracy, wymieniają poglądy i problemy, ale tata ma ważniejsze zdanie.

Dziewczyna, lat 19: Relacje pomiędzy moim ojcem a matką są raz dobre a raz złe. Często się kłócą o byle co.

8. Czy szanujesz swojego ojca?

Lp.	Kategorie	Dziewczeta (N)	%	Chłopcy (N)	%	Razem (N)	%
1.	Szanuję	435	87,17	357	89,03	792	88,00
2.	Nie szanuję	45	9,02	25	6,23	70	7,78
3.	Brak odpowiedzi	19	3,81	19	4,74	38	4,22
Razem		499	100,00	401	100,00	900	100,00

Większość odpowiedzi respondentów wyraźnie wskazuje na to, iż ojciec jest osobą szanowaną, i to zarówno przez dziewczęta, jak i przez chłopców (88,00%). Jedynie 7,78% wypowiedzi świadczy o tym, że badana młodzież nie szanuje ojca. Potwierdzeniem tego są następujące wypowiedzi:

Chłopiec, lat 19: Szanuję ojca, bo ojca trzeba szanować zawsze. On został tak wychowany, wychowuje tak mnie i ja też tak wychowam swoje dzieci.

Dziewczyna, lat 18: Tak, szanuję ojca, ponieważ dał mi życie i starał się dobrze mnie wychować oraz dbał o to, by nigdy niczego mi nie brakowało.

Chłopiec, lat 19: Szanuję ojca, ponieważ w dużej mierze przyczynił się do mojego wychowania i na tyle ile mógł wpoił mi podstawowe cechy (dobre) człowieka.

Dziewczyna, lat 19: Szanowałam, szanuję i zawsze tak będzie, bo jest dla mnie wzorem. Mądry, pracowity, wyrozumiały.

Chłopiec, lat 19: Szanuję swojego ojca mimo wszystko, choćby i rozum całkowicie stracił. Jest moim ojcem, ja jego synem. Kocham go, chociaż nie ma zaufania do nikogo z rodziny. Wierzy tylko sobie.

Dziewczyna, lat 19: Oczywiście, że szanuję. Jest dla mnie autorytetem w wielu sprawach. Potrafi wychować dobrze dzieci, a to nie jest prosta sprawa.

Chłopiec, lat 18: Szanuję swojego ojca, ale tylko z tego powodu, że jest on moim ojcem i tego wymaga ode mnie moja wiara. Na pewno nie ma to nic wspólnego z jego postępowaniem.

Dziewczyna, lat 18: Chociaż możemy się czasem nie zgadzać, to doceniam trud, jaki włożył w wychowanie mnie i jego staranie, by zapewnić mi dom.

9. Opisz, jaki obraz swojego ojca zachowałeś z okresu dzieciństwa?

Lp.	Kategorie	Dziewczeta (N)	%	Chłopcy (N)	%	Razem (N)	%
1.	Kochający i opiekuńczy	448	77,11	277	69,77	725	74,13
2.	Negatywny obraz	71	12,22	46	11,59	117	11,96
3.	Brak odpowiedzi	28	4,82	47	11,84	75	7,67
4.	Nie pamiętam	34	5,85	27	6,80	61	6,24
Razem		581	100,00	397	100,00	978	100,00

Ostatnie pytanie ankiety odnosiło się do wyobraźni badanych. Chodziło w nim o przedstawienie obrazu własnego ojca z okresu dzieciństwa. 74,13% odpowiedzi wskazywało, że ojciec był kochający i opiekuńczy. Tę cechę ojca częściej podkreślały dziewczęta (77,11%) niż chłopcy (74,13%). 7,67% wypowiedzi świadczy o negatywnym obrazie ojca wyniesionym z dzieciństwa, a 6,24% badanych stwierdziło, że nie pamięta własnego ojca z okresu dzieciństwa.

Chłopiec, lat 18: Ojciec był moim stróżem, bawił się ze mną. Spędziłem z nim najpiękniejsze chwile, tylko że krótkie. Czułem się przy nim bezpieczny.

Dziewczyna, lat 18: W moim dzieciństwie ojciec potrafił pić, nic nie robić, wymagać tylko czystości w domu, usługiwania mu, chociaż nieraz próbował przekupić mnie, np. paczką chipsów. Z czasem zaczęłam dostrzegać, jaki on jest.

Chłopiec, lat 19: Kochający, ale surowy. Za dużo czasu poświęcał pracy, ale to normalne, ponieważ mam bardzo dużą rodzinę. Mama zajmowała się dziećmi, a tata musiał utrzymać rodzinę.

Dziewczyna, lat 19: Opiekuńczy, z poczuciem humoru. Czasami kiwający palcem, gdy coś robię źle, ale zawsze pełny miłości.

Chłopiec, lat 19: Jest to ojciec ciężko pracujący, który poświęca się rodzinie. Stara się zapewnić jak najlepszy byt rodzinie, który wychowuje mnie zgodnie z wiarą.

Dziewczyna, lat 18: Z dzieciństwa pamiętam, jak razem z nami (mną i rodzeństwem) jeździł na wycieczki, grał z nami w piłkę przed blokiem, chodził na lody, odbierał nas z przedszkola.

Chłopiec, lat 19: Dobry, kochający, który mnie uczył, który czasami był surowy, czasami łaskawy, który potrafił wybaczać.

Dziewczyna, lat 18: Zachowałam obraz ojca zawsze chętnego do przebywania z dziećmi i rodziną oraz troskliwego i dbającego o rodzinę.

III. PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Na temat roli ojca w rodzinie jest wiele naukowych opracowań. Głównie są to jednak prace teoretyczne, brakuje badań empirycznych. Niniejszy artykuł wpisuje się zatem w nurt empirycznych badań w odniesieniu do problematyki ojcostwa. Teoretyczne postawy badań uwzględniają rozumienie ojca w ujęciu biblijnym, teologicznym, a także w kontekście współczesnych problemów związanych z rolą ojca.

W badaniach prezentowanych w artykule uczestniczyła liczna grupa badawcza – 867 maturzystów z diecezji siedleckiej. Przeprowadzone badania pozwoliły zwrócić uwagę na pewne tendencje w odniesieniu do pozycji i roli ojca we współczesnej rodzinie polskiej. Prawie 71% odpowiedzi wskazuje na to, że badani mają dobre, prawidłowe i przyjazne relacje interpersonalne ze swoimi ojcami (wyraźniej zaznacza się to u chłopców). Polegają one na po-

dejmowaniu dialogu i wchodzeniu w adekwatny poziom wzajemnej komunikacji. Młodzież zatem potrzebuje powierników i osób bliskich, które potrafią ją wesprzeć i udzielić dobrej rady. Niepokojące wydaje się jednak to, iż prawie 16% relacji interpersonalnych jest określanych jako obojętne i złe. Dzieje się to najczęściej w sytuacji, gdy ojciec pozostaje w konflikcie z rodziną, ulega uzależnieniom i nałogom.

Wśród cech pozytywnych odnoszących się do osobowości ojca zauważa się pewną, w miarę proporcjonalną hierarchię. Młodzież bowiem pozytywnie ocenia takie cechy, jak: miłość i opiekuńcza troska ojca o rodzinę, pracowitość, wyrozumiałość, otwartość, szczerłość oraz poczucie humoru. Wydaje się, iż te cechy odpowiadają podstawowym cechom dojrzałej osobowości, podawanym w podręcznikach z psychologii osobowości. Niepokój może budzić to, iż ponad 47% wypowiedzi wskazuje na negatywną cechę ojca, jaką jest ich nerwowość, a nawet agresja. Młodzież uskarża się także na brak czułości u ojców, zawziętość, egoizm, a także uwikłanie w nałogi. Wpływają na to przyczyny zewnętrzne – związane z szybkim tempem życia, z pogonią za pracą – a także wewnętrzne, tkwiące często w zaburzonej osobowości ojców oraz w ich niedojrzałości, a w konsekwencji w braku odpowiedzialności za rodzinę.

Ciekawie przedstawia się idealny obraz ojca w opinii badanych maturzystów. Młodzież wyobraża sobie i pragnie ojców kochających i opiekuńczych (prawie 70% odpowiedzi), w następnej kolejności wyrozumiałych (14,60%), pracowitych i odpowiedzialnych. Cechy idealnego ojca pokrywają się z rzeczywistymi cechami ojców tylko w przypadku 2,45% odpowiedzi.

Maturzyści uważają, że udział ojca w wychowaniu jest bardzo ważny (ponad 78% wypowiedzi), a tylko 10,48% uznało, że ten udział jest mały. Rozumieją zatem konieczność uczestniczenia ojca w integralnie pojętym wychowaniu. W okresie adolescencji (wiek badanych maturzystów) adekwatne oddziaływania ojca dotyczą następujących kwestii: 1) ojciec inspiruje dziecko do właściwego wchodzenia w intymność; 2) ojciec jest modelem w procesie kształtowania się stylu życia, budowania struktury swego życia i formowania własnej filozofii życia przez dziecko; 3) ojciec wprowadza dziecko w zasady dobrego dokonywania decyzji życiowo ważnych, uczy trafnego wyboru zawodu i mądrego kształtowania powołania; 4) w tym okresie z wielką wyrazistością uwidacznia się to, że młody człowiek w sposób szczególny ulega wpływom ojca w sferze poglądów politycznych i stosunku do pracy zawodowej, co przejawia się w wyborach życiowych i decyzjach dziecka; 5) w okresie młodości uwidacznia się specyfika autorytetu ojca, co oznacza, że efek-

tywnie oddziałujący ojciec zachowuje się powściągliwie, z oznakami wycofującej się kompetencji sapiencjalnej¹¹.

Interesujące poznawczo było pytanie odnoszące się do wpływu ojca na formację religijną młodzieży. Prawie 40% odpowiedzi wskazywało, że ojciec wywarł znaczący wpływ na religijność, a 25,58% stwierdziło, że oddziaływanie było niewielkie. Niestety prawie 29% badanych uznało, że ojciec nie miał żadnego znaczenia w formacji religijnej. W tym kontekście można powiedzieć, iż kwestia wychowania religijnego spoczywa głównie na matkach. Następstwem takiego stanu rzeczy jest m.in. powstawanie u dzieci nieadekwatnego obrazu Boga Ojca.

Pozytywnym elementem w badaniach są relacje ojca z matką. Maturzyści uważają, iż te relacje są dobre (adekwatne) (tak twierdzi prawie 72% badanych); 8,12% badanej grupy podało, że średnie, a 15%, że słabe i złe.

Na uwagę zasługuje też to, że młodzież deklaruje wysoki szacunek wobec własnych ojców (88% odpowiedzi). Z prawie 8% odpowiedzi wynika, iż maturzyści nie darzą swoich ojców szacunkiem. Najczęściej ten fakt ma miejsce w przypadku, kiedy ojcowie są uzależnieni od alkoholu i nie czują się odpowiedzialni za losy własnej rodziny.

Ostatnie pytanie ankietowe dotyczyło opisu obrazu ojca, zachowanego z okresu dzieciństwa. W tym przypadku wyraźnie widać, że młodzież ma obraz ojca jako kogoś kochającego i opiekuńczego (ponad 74% odpowiedzi). Natomiast negatywny obraz własnego ojca ma 7,67% badanych, 6,24% odpowiedziało, iż nie pamiętają swego ojca z okresu dzieciństwa.

Zaprezentowane w artykule badania skłaniają do stawiania wielu nowych pytań i hipotez badawczych w odniesieniu do roli ojca w rodzinie w różnych obszarach życia psychicznego.

BIBLIOGRAFIA

- J a n P a w e ł II.: Adhortacja apostolska „Redemptoris custos”, Watykan 1989.
Katechizm Kościoła Katolickiego, Poznań: Pallottinum 1994.
K o r n a s - B i e l a D.: Kulturowo-społeczne przyczyny kryzysu ojcostwa, [w:] Ojcostwo wobec wyzwań współczesności, red. D. Kornas-Biela, Lublin: Fundacja Cyryla i Metodego 2006.
M i e r z w i ń s k i B.: Tajemnica ojcostwa, [w:] O godność ojcostwa, red. E. Kowalewska, Gdańsk [b.w.] 2000.

¹¹ Cz. W a l e s a, *Rola ojca w psychicznym rozwoju dziecka. Studium psychologiczne*, [w:] *Oblicza ojcostwa*, red. D. Kornas-Biela, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2001, s. 303-304.

- P o s p i s z y ł K.: Ojciec a wychowanie dziecka, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak” 2007.
- W a l e s a Cz.: Rola ojca w psychicznym rozwoju dziecka. Studium psychologiczne, [w:] Oblicza ojcostwa, red. D. Kornas-Biela, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2001, s. 291-320.
- W i t c z a k J.: Ojcostwo bez tajemnic, Warszawa: Towarzystwo Rozwoju Rodziny 1992.

THE ROLE OF THE FATHER
IN THE LIGHT OF SECONDARY SCHOOL GRADUATES
FROM THE SIEDLCE DIOCESE

S u m m a r y

The problems of fatherhood have become today a matter of interest for many learned areas and disciplines. The role of meaning of the father in a family system is also one of the basic aspects of the studies on the family. This publication is an evidence of that interest. It consists of two principal parts: theoretical and empirical. The theoretical part discusses the problems of the biblical and theological understanding of fatherhood as well as the contemporary issues of fatherhood. The second part presents a strategy of research and a quantitative analysis of the findings. The studies use the method of psychological questionnaire. Their goal was to examine the role of the father in a family system. Particular questions dealt with the following issues: religiousness that secondary school graduates declared, interpersonal relations with fathers, assessment of the father's personality (positive and negative), an image of the ideal father, father's participation in the process of upbringing, father's influence on his children's religious formation, father-mother relationship, children's respect towards their father, and an image of the father inherited in childhood.

The whole of the study has been crowned with a summary, conclusions, and bibliography.

It is worth adding that the studies provided a complete answer to the questions in the questionnaire. They showed an image of the father in the contemporary Polish family according to secondary school leavers. The studies' value resides also in this that they covered a very numerous group (867 persons).

Translated by Jan Kłos

Słowa kluczowe: ojciec, ojcostwo, system rodzinny, obraz ojca, wychowanie religijne.

Key words: father, fatherhood, family system, father's image, religious formation.